

De *r* in Sinterklaas

door Dr. J. L. PAUWELS.

Reeds vroeger heb ik in een korte bijdrage in *Germania* (1) een nieuwe hypothese vooruitgezet om de *r* in Sinterklaas te verklaren. Ik wil er nog eens uitvoerig op terugkomen.

A. — Vroegere verklaringen.

Er werden reeds drie verschillende verklaringen voorgesteld :

1. FRANCK-VAN WIJK (2) ziet in *sinter* een oude samenstelling *sint* + *her* (heer). *Sinterklaas* zou dus op te vatten zijn als *Sint Heer Klaas*. — Deze veronderstelling lijkt erg onwaarschijnlijk. Heeft Sint-Niklaas ooit *heer* geheten? Als 't nu nog *bisschop* Niklaas ware !

Trouwens de Tongerse vorm *Sinderklaas* met $d < t$ belet ons, zegt GROOTAERS terecht (3) in de tweede lettergreep *heer* te zien, want de *h* van dit woord zou de overgang $t > d$ belet hebben.

2. VERCOULLIE (2) verklaart *sinter* als een vrouwelijke datief, overeenkomend met *misse* in constructies als „*sinter* Victors *misse*”, dan door analogie ook gebruikt

(1) *Germania*, I, 1 (Nov. 1934), p. 2-3.

(2) *Etymologisch Woordenb.*, i. v. *sint*.

(3) *Lewensche Bijdragen*, VIII (1908), 2, p. 236.

in constructies met dag als „voir senter Magrietendach”, voorts in constr. met onuitgedrukt mis, dag, kerk, enz., als „tot sinter Vijts, tsinter Gillis” en eindelijk behouden als de eigennaam zonder bepaling was.

Dit betekent dus dat de verlengde vorm *sinter*, regelmatig in verbogen casus voor vrouwelijke substantieven ontstaan, later analogisch ook voor mannel. gebruikt, op zeker ogenblik beschouwd werd als een vaste vorm, die, zo goed als *sint*, zo maar zonder meer voor een heiligennaam kon geplaatst worden.

3. GOEMANS (1) verklaart de *r* door epenthesis in toonloze lettergreep. Hij stelt vast dat epenthetische *r* na de onbetoonde *e* der proclise voorkomt in de Leuvense woorden : *fernoën* (venijn), *ferzoë* (fusée) en soms *kernoën*, *kornoën* (konijn) ; hij wijst op hetzelfde verschijnsel in de middelned. en nieuwned. vormen *kersouwe* (ofr. cassoude), *sorcoers* (fr. secours), *karpoets* (lat. caputium), *kersofel* (kazuifel), *kerstaenghe* (kastanje), door DE VRIES en VAN HELTEN geciteerd, en *ferneele* (ofr. venelle) : tegula *deliciaris* bij KILIAAN. In tweetonige lettergreep vindt hij *r*-epenthesis in de Leuvense woorden *seldersu* (fr. sel de soude), *ofterwel* (of te wel) en *nachtergûl* (nachtegaal). Hij vraagt zich dus af of de vorm *sinter* ook niet aldus kan verklaard worden in Sinter-Klaas, Sinter-Marten, Sinter-Goelen, alhoewel hij het dan vreemd vindt dat er naast de vormen op *-er* meer zijn zonder *-er* : Sinte-Kwinte(n)s, Sinte Machil (Michiel), Sinte Pieter, Sin(t) Jûkob, Jözèf, Gitruë of Jitruë.

GROOTAERS (2) sluit zich hierbij aan. „Zoals in het Leuvens, zegt hij, wordt er in sommige woorden na de

(1) *Het dialect van Leuven*, in *Leuvensche Bijdragen*, II (1898), 2, p. 109-110.

(2) *Het dialect van Tongeren*, in *Leuvensche Bijdragen*, VIII (1908), 2, p. 235.

toonloze *e* der proclisis een epenthetische *r* ingevoegd; dit geschiedt vooral in woorden van Romaansen oorsprong: in *fernain* (venijn) en *kerstoinzel* (kastanje, mnl. kers-
taenghe) heeft de *r* zich vastgezet; in andere woorden staat ze nog niet vast: *appertait* (fr. *appétit*), *kersaifel* (kazuifel, mnl. kersofel), *kerslaj* (geplaveide achterplaats, Schuermans kalsijde). Hierbij nog *ātergōl* (nachttegaal), waar echter ook volksetymologie haar invloed uitgeoefend heeft.”

GOEMANS heeft deze verklaring nog verdedigd op een vergadering van onze Commissie voor Topon. en Dialect. op Maandag 25 Oct. 1936 te Brussel. Hij verklaarde, volgens het verslag over deze zitting, deze *r* als een articulatorische aan- of uitwas, die in de voortoon is ontstaan. Dit verschijnsel is niet ongewoon in andere talen, hetgeen spreker bewees door tal van voorbeelden uit het Middelnederlands, het Nederlands en de dialecten, als *kersouw*, *karpoets*, *nachtergaal*, enz.

Epenthesis van *r* in voortonige lettergreep is inderdaad in onze dialecten geen ongewoon verschijnsel. Elders (1) heb ik uitvoerig epenthesis van *r* behandeld; ik citeerde al de mij bekende gevallen uit het Aarschots dialect en waagde tevens een poging tot verklaring.

B. — Bezwaren tegen de verklaring door *r*-epenthesis.

Wat het geval *Sinterklaas* betreft, meen ik echter niet dat deze *r* op epenthesis berust. Tegen deze veronderstelling rijzen nl. heel wat bezwaren op:

1. Bijna al de woorden met epenthetische *r* zijn leenwoorden uit het Frans (of Latijn), aldus de Aarschotse

(1) In *Germania*, II, 5 (Maart 1936), p. 83 v. v.

woorden *arzaan* (azijn, uit ofr. aisin, aisil), *fornaan* (venijn, uit fr. venin), *kornaan* (konijn, uit ofr. con(n)in), *kortelet* (uit fr. côtelette), *sjarlot* (sjalot, uit fr. échalotte), *sorsis* (saucijs, uit fr. saucisse), *stramaan* (stramijn, uit ofr. estamine), *sèldersoe* (fr. sel de soude), *kornölevogel* (kanarievogel); *kampernoele* (kampernoelie, uit ofr. campagnoul, nu fr. champignon); ook het Leuv. *ferzoë* (fr. fusée). In hetzelfde geval verkeren de mnl. vormen met *r*-epenthesis: *corsoude*, *kersouwe*, *corsouwe* (uit ofr. cassoude); *sorcoers*, *sercoers*, *şarcoers* voor *soccoers* (uit ofr. secors, socors, sucurs); *kerstaenghe* voor *castaenge* (uit ofr. castagne); *ferneele* (uit ofr. venelle); evenals de Tongerse vormen *appertoit* (uit fr. appétit), *kersaifel* (uit fr. chasuble), *kerslaj* (uit mlat. calciata).

Ook het nl. *karpoets*, een vroegere bijvorm van *kapoets* (muts), gaat terug op ital. capuccio, mlat. capuccium, doch via het hgd. kapuze, zeggen FRANCK-VAN WIJK en VERCOULLIE. Ik heb het woord vroeger ook als een ontleening aan het hgd. beschouwd (1). Zou het echter niet veeleer rechtstreeks op de fr. vorm *capuce* teruggaan? We wezen er op (2) dat de Zuidned. volkstaal zeer weinig woorden aan het hgd. ontleend heeft, doch veel aan het Frans. Hier nu wijst de *r*-epenthesis weer veeleer op een fr. prototype dan op een hgd. Ook de bijvorm *karpuits* doet trouwens aan een fr., minder aan een hgd. vorm denken.

Het is nu wel waar dat het woord *sint* ook uit het fr. saint stamt, doch het is klaarblijkelijk een ander geval. De overige Romaanse woorden met *r*-epenthesis hebben deze binnen in het woord zelf, bij *sint* afzonderlijk beschouwd zou ze eventueel buiten het woord staan, dus

(1) In mijn studie: *De consonantenverbinding ts in het Nederl.*, in *Leuvense Bijdragen*, XXVII (1935), 3-4, p. 105, i. v. pots.

(2) *Ibid.*, p. 113.

een paragogische *r* worden, wat door niemand verondersteld wordt. *Sint* + een heiligennaam vormde sedert lang een werkelijk Nederl. geheel, in tegenstelling met bovenstaande bastaardwoorden. Welnu, in oorspronkelijk Ned. woorden vinden we uiterst zelden *r*-epenthesis. We citeren (*n*)*achtergaal* (nachtegaal) en Aarsch. *ofterwel* (uit ofte + wel). In (*n*)*achtergaal* moeten we, zoals GROOTAERS reeds opmerkte, de *r* op rekening van de volksetymologie (associatie met achter) zetten. In het ndl. *drossaard* (uit drossate), evenals in het mnl. *dageraert*, *Coenraert*, hebben we ook *r*-epenthesis in bijtonige lettergreep, doch hier is blijkaar analogieënvloed van het suffix-aard aan het werk geweest. Zodat ten slotte alleen Aars. *ofterwel* eventueel op één lijn met *sinter* mag gesteld worden !

2. Uit het bovenstaande blijkt dat *r*-epenthesis in proclisis gewoon is, doch in tussentonige positie slechts in de 4 gevallen voorkomt : *kampernoele*, *seldersoe*, (*n*)*achtergaal* en *ofterwel*. Daar we in de eerste drie (1) wel met volksetymologie te doen hebben, blijkt ook in dit opzicht alleen *ofterwel* over om eventueel naast *sinter* te stellen.

3. Een derde bezwaar is de toonloze *e*, die op de *r* van *sinter* volgt in 't Aarschots en ook wel in andere dialecten. Er zou zich dus in *Sinterklaas* na *r*-epenthesis nog een svarabhakti ontwikkeld hebben tussen *r* en *k* : Aars. *Sintereklaas*. Dit zou een volkstrekt alleenstaand geval zijn ; geen enkel van de andere woorden met epenthetische *r* heeft in 't Aars. na deze *r* nog een svarabhakti ontwikkeld.

4. Ten slotte, en dit is wel het voornaamste argument, veronderstelt het aannemen van *r*-epenthesis noodzakelijk een vroegere vorm *Sinte Klaas*, dus *sinte* + de verkorte vorm *Klaas* uit Nik(o)laas. Ik weet niet of ooit deze ver-

(1) *Kampernoelie* heeft wel de invloed van *kamperfoelie* (< lat. *caprifolium*) ondergaan.

korting voor de benaming van dezen heilige in gebruik geweest is. Wel weet ik dat het *nu* zeker niet gebruikelijk is de heiligen aan te duiden met de populaire, als persoonsnamen gebruikte verkortingen van hun naam. Sint-Jan is gewoon, doch dit is een volledige naam. Wie heeft echter ooit gehoord van een Sint(e)-Piet, Sint(e)-Peer, Sint-Jef, Sint-Jakke? En nog onmogelijker lijken me als heiligennamen de populaire verkortingen, bestaande uit de tweede lettergreep van de naam, als Sint-Monne, Sint-Stanne, Sint-Kobe, Sint-Nele, Sint-Wannes, Sint-Meeus. Een Sint(e) Klaas moest oorspronkelijk uit de volksmond even onmogelijk klinken (1).

C. — Een nieuwe verklaring.

In de Aarschotse volkstaal komen naast elkaar voor de twee vormen : *Sintereklaas*, *Sinteneklaas*. Ik meen dat de ene uit de andere is ontstaan en zie *Sinteneklaas* aan voor de oorspronkelijke vorm. We lezen dit natuurlijk als *Sinte Neklaas*, met eenvoudige verdoffing van *i* tot *e* in voor-tonige sylbe.

Uit dit *Sinte Neklaas*, uitgesproken als één geheel, ontstond door eenvoudige dissimilatie *Sintereklaas*. Dit kon natuurlijk slechts gebeuren toen de laatste lettergreep *Klaas* voor de volledige naam aangezien werd, wat dan later ten gevolge had dat voor het taalgevoel van het volk, het woord *Sinterklaas* bestond uit een eerste lid *sinter*, volstrekt ekwivalent van *sint*, + de naam *Klaas*. Zo werd *sinter* als afzonderlijk geheel geboren.

(1) Correctienoot : Er wordt mij nu verzekerd dat *Sinte-Klaas* in sommige Zuidned. dialecten wél voorkomt. Dit is dus wel een merkwaardig alleenstaand geval en ik zou willen veronderstellen dat dit *Sinte-Klaas* uit *Sintneklaas* „moet” ontwikkeld zijn. In dit geval blijft mijn bezwaar geheel bestaan, daar *Sinterklaas* blijkbaar oud is en *Sinte-Klaas* een jongere formatie.

Sint-Niklaas was zo'n populair heilige, zijn naam werd zo dikwijls gebruikt, dat de in deze naam ontstane verlenging *sinter* analogisch ook voor sommige andere heiligen-namen gevoegd werd, bij voorkeur dan ook voor de namen van populaire heiligen (vgl. de theorie van VERCOULLIE), terwijl de meeste heiligen het echter gewoonweg met hun *sint* bleven stellen. Aldus wordt het feit, dat GOEMANS zo bevreesdde, namelijk dat naast enkele *sinter*-namen er veel meer met *sint* stonden, volledig verklaard.

In het tegenwoordige Aarschots komt geen enkele andere heiligennaam voor met *sinter*, behalve *Sinteregreef*, de andere kindervriend, te Aarschot slechts weinig gevierd, doch vooral in de Kempen bekend. Ook voor dezen heilige komen de beide vormen *Sintenegreef* en *Sinteregreef* naast elkaar voor, wat allerduidelijkst op de analogieïnvloed van Sint-Niklaas wijst.

Men kan opwerpen dat het aantal heiligennamen, waarin *sinter* voorkomt, te groot is om ze alle aan te zien als eenvoudige analogievormingen naar *Sinterklaas*. Alhoewel me dit geenszins onmogelijk schijnt, wil ik wel aannemen dat andere omstandigheden kunnen meegewerkt hebben tot het scheppen van de verlengde vorm *sinter* uit *sint*. Misschien hebben de uit *Sinterklaas* ontstane *sinter* en de vrouwelijke datievorm *sinter* (zie de theorie van VERCOULLIE) elkaar wel een handje geholpen!

Er zijn trouwens nog wel andere *sinter*-namen, waarin de *r* uit de naam zelf kan verklaard worden. Aldus is in het zuiden van Brabant (ook elders?) bekend *Sintergoerekensdag* (1), de feestdag van Sint-Gregorius (12 Maart). Ogenschijnlijk is dit het compositum *Sinter* + *Goereken*.

(1) Ik trof deze naam aan in het bijzonder nummer van *Brabantsche Folklore*, 1926, waarin M. PEREMANS handelt over Tollembeek, p. 183. Is hier echter geen verwarring gebeurd met *Sint-Gorik*?

We zegden echter reeds hierboven dat een populaire afkorting van een naam voor een heilige niet gebruikt wordt. We nemen dus veeleer als primitieve vorm aan : *Sint-Gregoriusdag*, later met bijvoeging van het diminutiefsuffix *Sint-Gregoerekensdag*, waaruit dan door *r*-metathesis *Sint-Gergoerekensdag* ontstond, waaruit door assimilatie *Sintergoerekensdag*.

Een ander dergelijk geval is *Sinternelle*, een populaire vorm voor *Sint-Renelde*, door VINCENT (1) vermeld, en blijkbaar ook door *r*-metathesis of door *e*-epenthesis uit *Sint-Renelde* ontstaan.

Is de door mij in *Sinte-Niklaas* veronderstelde overgang van *n* tot *r* een normaal verschijnsel? Zeer dikwijls komt de *n-r* wisseling wel niet voor ! De volgende gevallen uit het Aarschots dialect zijn me bekend : 1° *n* wordt *r* in Aars. *pèrelagrèk*, uit fr. pain à la grecque, Aars. *règere(n)* en *rèkere(n)*, bekend en gebruikt naast *regene(n)* en *rekene(n)* ; 2° *r* wordt *n* in *genoffel*, uit giroffel ; *pèrelamoen*, uit parelmoer ; *knoesel* (kruisbes), uit kroezel, (misschien volksetymologie ; *knoesel* is ook de enkel) ; *proces van baal*, uit proces-verbaal, (dit is zeker volksetymologie : Baal is een dorpje bij Aarschot). Verder wijs ik op het Oostvlaamse *stoffelien* uit stoffelier (< stokviolier, Cheiranthus Cheiri) en het ndl. *tovenaar* uit toveraar.

Uit deze voorbeelden blijkt dus wel de mogelijkheid van de overgang $n > r$ in *Sinterklaas*.

Leuven, Mei 1938.

(1) *Les noms de lieux de la Belgique*, Brux. 1927, p. 164.